

Piotr Fiedorczyk

Uniwersytet w Białymstoku

e-mail: fiedorczyk@uwb.edu.pl

telefon: 48 85 745 7153

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5456-0394>

Aron Daniel Józwicki

Uniwersytet w Białymstoku

e-mail: aron.jozwicki@gmail.com

telefon: 48 85 745 7153

DOI: 10.15290/mhi.2017.16.01.06

O krótkich dziejach polskich „Voprosov ugovnogo i graždanskogo prava”

SUMMARY

A short history of the Polish ‘Voprosy ugovnogo i graždanskogo prava’

This essay presents a short analysis of Stalin solicitors in their efforts to establish a Russian legal journal on the Polish market. The “Voprosov ugovnogo i graždanskogo prava”, was released as a quarterly addition to a monthly journal “Nowe Prawo”. With the first edition published on the 16th of March 1951, the journal was originally aimed at legal academics in the USSR and other socialist republics. Its’ main purpose was to explore Polish criminal and civil laws and to present a study on development of the socialist system in Poland. The content of journal articles reaffirmed commitment of the Polish legal academia in implementation of Soviet ideology in teaching law.

Key words: Consultative and Scientific Committee, New Law, Democratic Law Review, law of Stalinist Poland, Socialism, Marxism, education of law in Poland 1950

Słowa kluczowe: Komisja Konsultacyjno-Naukowa, Nowe Prawo, Demokratyczny Przegląd Prawniczy, prawo w stalinowskiej Polsce, socjalizm, marksizm, nauka prawa w Polsce 1950

Rok 1948 okazał się początkiem burzliwych przemian nie tylko w sferze politycznej, ale również w nauce polskiej. Wkrótce po odsunięciu W. Gomułki oraz po przejściu pełni władzy przez ekipę Bolesława Bieruta nastąpił przyspieszony proces sowietyzacji powojennej Polski. Z uwagi na fakt, iż ostatecznie zlikwidowano „odchylenie prawicowonacjonalistyczne w partii”, nowy układ

rzządzających z łatwością wpływał na wszelkie sfery życia społecznego. Nieuniknione było narzucenie wzorców radzieckich niemal w każdej dziedzinie życia codziennego. Przyjmując stalinowskie metody zarządzania państwem, zmierzając w rewolucyjnym tempie ku socjalizmowi, nie było możliwości pominięcia jednej z najistotniejszych gałęzi nauki, mianowicie prawa, stanowiącego fragment marksistowskiej nadbudowy. W tym kontekście pojawiało się zagadnienie kodyfikacji prawa w duchu sowieckim¹. Rozpoczęte wcześniej próby kodyfikacji prawa karnego i cywilnego zostały uznane za zbyt „burżuazyjne”, zatem dalsze prace nad projektami nie mogły już być kontynuowane w dotychczasowej koncepcji. Rozwój prawa, w tym prawa cywilnego i karnego, miał zmierzać wyłącznie w kierunku budowy ustroju socjalistycznego, i to w trybie przyspieszonym. W zawiązku z „postępowymi” założeniami ideologicznymi, wszelkie nowe zmiany i reformy cząstkowe, wprowadzano zgodnie z założeniami przyspieszonej sowietyzacji².

Proces czerpania z wzorców radzieckich, mimo iż miał charakter przyspieszony, wcale nie przeminął tak szybko jak logika podpowiada. Można wręcz uznać, że jego skutki, szczególnie w dziedzinie prawa, były tak zakorzenione, jak zakorzeniony był system komunistyczny w Polsce. Zmiany były wyraźne w każdej dziedzinie nauki, bo zmieniła się ideologia, bo podległość nowej idei wiodącej nagradzano.

Celowo zwróciliśmy uwagę na drastyczne przemiany u schyłku lat czterdziestych ubiegłego wieku i lat kolejnych, mimo że są one dość dokładnie opisane w pracach naukowych odnoszących się do tamtego okresu. W naukach prawnych w październiku 1950 r. istniejący dotychczas organ prasowy Ministerstwa Sprawiedliwości „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” (wydawany w latach 1944–1950) przyjął nazwę „Nowe Prawo”. Trudno jest to dziś ocenić, lecz wydaje się, że miało to wydźwięk nie tylko symboliczny, ale i dosłowny. „Nowe prawo”, nad którym stale pracowano i które zostało skodyfikowane w konsekwencji kolejnych przemian już w latach sześćdziesiątych, przetrwało praktycznie do upadku systemu komunistycznego, a w przypadku kodyfikacji cywilnych obowiązuje nieprzerwanie do dziś.

Zmiana nazwy czasopisma na „Nowe Prawo” była więc zapowiedzią, ale także wyrazem zmian prawnych i ustrojowych w Polsce. Dawał temu wyraz artykuł wstępny w pierwszym numerze „Nowego Prawa”: „zmiana nazwy naszego pisma, połączona z reorganizacją komitetu redakcyjnego, jest ściśle powiązana z dwoma ogromnie doniosłymi i naczelnymi problemami, jakie mamy obecnie na odcinku wymiaru sprawiedliwości”. Były nimi „wielka reforma ustroju i organizacji wymiaru sprawiedliwości z dnia 20 lipca 1950 r.” oraz

¹ H. Świątkowski, *Za wzorem prawa kraju socjalizmu*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1949, nr 11, s. 3–6.

² A. Lityński, *O prawie i sądach początków Polski Ludowej*, Białystok 1999, s. 232.

początek prac nad kodyfikacjami, wynikający z uchwały Prezydium Rządu z 27 września 1950 r.³ „Opracowanie nowych kodeksów pod względem treści i formy opartych na założeniach nauki marksistowskiej, na bogatym doświadczeniu prawa radzieckiego, odpowiadających naszemu etapowi rozwojowemu, konkretnym warunkom i potrzebom – to ogromne zadanie, wymagające poważnych, intensywnych wysiłków. Wymaga to poważnej, rzetelnej pracy badawczej, gruntownego przygotowania teoretycznego, opracowania wielu problemów z punktu widzenia naszych konkretnych potrzeb, wymaga wzmożonej pracy organizacyjnej” – pisali redaktorzy „Nowego Prawa” w artykule wstępnym⁴.

Już w 1950 r. ówczesni redaktorzy czasopisma i osoby zaangażowane w wydawanie „Nowego Prawa” wystąpiły z inicjatywą dołączenia do czasopisma stałego miesięcznego dodatku w języku rosyjskim. Miał on nosić nazwę „Voprosy ugołownogo i graždanskogo prava”. Inicjatywa miała ziścić się już w listopadzie 1950 r. Wtedy bowiem zamierzano wydać pierwszy numer wspomnianego miesięcznika prawniczego w języku rosyjskim, w nakładzie 1000 egzemplarzy. Wydawcą miało być Ministerstwo Sprawiedliwości, zaś organem odpowiedzialnym Komisja Konsultacyjno-Naukowa (KKN) przy Ministerstwie Sprawiedliwości⁵. Warto zatem poświęcić miejsce Komisji Konsultacyjno-Naukowej i osobom zaangażowanym w jej funkcjonowanie.

Komisję Konsultacyjno-Naukową powołano zarządzeniem ministra sprawiedliwości Henryka Świątkowskiego z dnia 30 września 1949 r. Treść zarządzenia regulująca podstawy prawne Komisji nie była zbyt rozbudowana, w zasadzie ograniczona była do kwestii organizacji Komisji i zakresu jej pracy. Krótko opisane uprawnienia wyraźnie wskazują, iż twór powstały na mocy tych przepisów odegrać ma wiodącą rolę w kształtowaniu polskiej stalinowskiej myśli prawniczej. Komisja realizując swe zadania miała wpływ nie tylko na naukę i kierunek jej rozwoju, ale także na nauczanie prawa⁶.

Za cel główny powołania KKN można uznać treść ustępu 1, który stwierdza, że Komisję powołano „w celu teoretycznego opracowania i pogłębienia zagadnień prawa i wymiaru sprawiedliwości w Polsce Ludowej na gruncie nauki marksizmu-leninizmu i dla okazywania konsultacyjnej pomocy w tej dziedzinie poszczególnym komórkom Ministerstwa Sprawiedliwości”.

³ Uchwała Prezydium Rządu, „Nowe Prawo” 1950, nr 10, s. 2.

⁴ Nowe Prawo, „Nowe Prawo” 1950, nr 10, s. 1–2.

⁵ Dane podaję na podstawie dokumentu *Karta ewidencyjna*, wystawionego 2 listopada 1950 r. przez Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk (Archiwum Akt Nowych, dalej: AAN, zespół akt Ministerstwo Sprawiedliwości, dalej: MS, sygn. 5452, k. 8).

⁶ P. Fiedorczyk, *Z dziejów stalinizacji polskiej nauki prawa. Komisja Konsultacyjno-Naukowa przy Ministrze Sprawiedliwości (1949–1951)*, [w:] *Konstytucjonalizm, doktryny, partie polityczne. Księga dedykowana profesorowi Andrzejowi Ziębie*, red. R. Kłosowicz i in., Kraków 2016, s. 261.

Zarządzenie ministra w ustępie 2 określało podstawowe zadania Komisji. Pierwszym z nich było planowanie i prowadzenie badań naukowych w dziedzinie myśli prawniczej i wymiaru sprawiedliwości we współpracy z Centralną Szkołą Prawniczą im. Teodora Duracza oraz wówczas jeszcze z „Demokratycznym Przeglądem Prawniczym”. Komisja miała zatem mieć bezpośredni wpływ na treść prowadzonych badań naukowych. W kolejnym punkcie uwzględniono pomoc naukowo-teoretyczną w zakresie szkolenia ideologicznego i zawodowego kandydatów do zawodów prawniczych oraz pracowników wymiaru sprawiedliwości w ramach prac prowadzonych w tym zakresie przez Ministerstwo Sprawiedliwości (we współpracy z Departamentem Kadr i Szkolenia Ministerstwa Sprawiedliwości). Kierunek zmian ideologicznych był znany i z góry określony, zatem komunistyczna indoktrynacja była realizowana skutecznie. Punkt 3 mówił o konsultacji i pomocy teoretycznej w zagadnieniach ustawodawczo-kodyfikacyjnych (we współpracy z Departamentem Ustawodawczym Ministerstwa Sprawiedliwości). Konsultacje i pomoc teoretyczna miały zapewne wpływ na kierunek realizowanych projektów kodyfikacyjnych, co oczywiście się stało choćby z prawem cywilnym, projekt bowiem z lat 1948–49 uznano za zbyt „burżuazyjny” i nienadążający za duchem zmian ideologicznych. Jednym z zadań Komisji miała być także analiza teoretyczna i uogólnienie materiałów statystycznych i innych danych z zakresu polityki sądowej i kryminalnej (we współpracy z Departamentem Nadzoru Sądowego i Prokuratorskiego Ministerstwa Sprawiedliwości). Ostatnim z zadań ujętych w ustępie drugim była konsultacja i pomoc przy układaniu i realizacji planów i programów wydawniczych Ministerstwa Sprawiedliwości (we współpracy z Departamentem Ustawodawczym Ministerstwa Sprawiedliwości)⁷.

Komisja była organem doradczym (w praktyce spełniała znacznie ważniejszą rolę), wszystkie wyznaczone jej zadania miała realizować we współpracy z odpowiednim Departamentem Ministerstwa Sprawiedliwości. Przewodniczącym Komisji miał być jednak minister sprawiedliwości i to on powoływał członków komisji według określonych przez zarządzenie zasad. Powoływano ich „spośród osób pracujących na polu naukowym w dziedzinie prawa i wymiaru sprawiedliwości, związanych z pracą w organach wymiaru sprawiedliwości”. Ponadto minister miał możliwość zapraszania do poszczególnych prac komisji innych specjalistów z dziedziny nauki prawa niebędących pracownikami wymiaru sprawiedliwości. Dodatkowo komisja dysponowała możliwością współpracy konsultacyjnej z osobami niebędącymi członkami owego tworu. Zastępcą przewodniczącego miał być radca ministra do spraw naukowych i to jego zadaniem było kierowanie całokształtem prac zespołu.

---

⁷ Ibidem, s. 259.

Na podstawie zarządzenia do zespołu minister powołał ok. 30 członków, m.in. Igora Andrejewa, Romana Korab-Żebryka, Leszka Lernella, Jerzego Sawickiego, Seweryna Szera, Stanisława Ehrlicha, a jednym z konsultantów został prof. Jan Wasilkowski. Wymienione osoby są szczególnie istotne, ponieważ zostały one jednocześnie członkami kolegium redakcyjnego czasopisma „Nowe Prawo”, z redaktorem naczelnym Leszkiem Lernellem i sekretarzem redakcji Romanem Korab-Żebrykiem. Ogólnie ujmując kwestię doboru członków komisji, można uznać, że w znacznej większości były to osoby całkowicie oddane władzom lub akceptujące działania władz. Przyznać jednak należy, że ich stopień uwikłania w machinę systemu był różny. Najciekawszym przykładem był Roman Korab-Żebryk, absolwent prawa na USB w Wilnie, żołnierz AK i uczestnik operacji „Ostra Brama” w lipcu 1944 r. „Korab” był następnie więziony przez Sowieców, ale po powrocie do Polski pomogli mu jego wileńscy koledzy ze studiów, dzięki którym został asystentem na Wydziale Prawa i Administracji UW. Pracował ponadto w wydawnictwach Ministerstwa Sprawiedliwości i jako znający język rosyjski trafił do redakcji „Voprosov”⁸. Przyznać trzeba, że uczestnictwo „Koraba” w tym gronie budzi zdumienie, wszak jego AK-owska przeszłość była znana bezpiece.

Ogólnie określone zadania dawały Komisji możliwość bezpośredniej ingerencji i kontroli niemal każdej materii związanej z dziedziną nauki i nauczania prawa. Nie da się przy tym ukryć, że najważniejszy przejaw działalności KKN obejmował „pogłębianie w oparciu o założenia marksizmu-leninizmu teorii i nauki prawa karnego i cywilnego”, co oznaczało odgórnie sterowaną i kontrolowaną, wymuszoną implementację ideologii „marksistowskiej” w środowisku naukowym i badawczym. W zasadzie doszło do tego, że była to jedyna słuszna ideologia, zatem „przestawienie się ideologiczne naukowców starego typu” było nieuniknione. Ten „postępowy” sposób myślenia narzucano w szczególności przez organizacje konferencji „naukowych”, w których mieli uczestniczyć wszyscy specjaliści z danej dziedziny⁹. Taka forma trafiała do najszerszego grona w sferze nauki prawa. Oczywiście, sposobów upowszechniania stalinowskiej myśli prawniczej było więcej, w podobny charakter miały posiedzenia poszczególnych sekcji Komisji, na które zapraszano naukowców i praktyków z zewnątrz.

Bardzo istotnym instrumentem wpływania na polską myśl prawniczą była próba ingerencji w tematy prac badawczych prowadzonych na wyższych uczelniach. Komisja dążyła do ocenzurowania tematów badań naukowych prowa-

⁸ Dane biograficzne podaję na podstawie: T. Balbus, *„Korab” wilniuk klasyczny. Doktor Roman Korab-Żebryk (1916–2004). Biografia Wilnianina, oficera Armii Krajowej, więźnia NKWD, historyka Polski Podziemnej (na tle dziejów XX wieku)*, Wrocław 2012, s. 404–406. Autor nie podaje jednak faktu pracy R. Korab-Żebryka w redakcji „Voprosov”.

⁹ P. Fiedorczyk, op. cit., s. 262.

dzonych w poszczególnych katedrach uniwersyteckich pod pozorem realizowania ogólnopolskiego planu badań naukowych. Kierownicy katedr zobowiązani byli składać Komisji sprawozdania z prowadzonych badań, ta zaś opracowywała wykazy preferowanych tematów, bez wątplenia zachowanych w charakterze przyjętych wówczas założeń ideologicznych. Ze sprawozdań Komisji wynika, że proponowane tematy były podejmowane przez zakłady uniwersyteckie. Konsekwentnie wprowadzając założenia nauki marksizmu w Polsce, nieunikniona była potrzeba zmian kadrowych w strukturach nauki prawa. Usuwano zatem, bądź przenoszono w inne miejsce profesorów, którzy „nie nadążali” za koniecznością przyjęcia nowego stylu w nauce i nauczaniu.

Kolejnym obszarem pracy Komisji było „inicjowanie wydawnictw informacyjnych i podręczników nauki prawa karnego i cywilnego”. Na tej płaszczyźnie, oprócz wydania marksistowskich podręczników prawa karnego i cywilnego, Komisja mogła się poszczycić inicjatywą wydania pierwszego czasopisma w języku rosyjskim „Voprosy ugołownogo i graždanskogo prava”. Czasopismo miało być adresowane do prawników z ZSRR i krajów demokracji ludowej. Prawdopodobnie inicjatywa publikowania tekstów w języku rosyjskim miała być dowodem starań polskich prawników w prężnych dążeniach ku socjalizmowi. Służyć miała wykazaniu, iż polski świat prawniczy twórczo przyswaja radziecką naukę prawa.

Wprowadzenie do regularnego obiegu „Voprosov ugołownogo i graždanskogo prava” nie udało się zgodnie z pierwotnymi założeniami.

Szczęśliwie do dnia dzisiejszego zachowały się w Archiwum Akt Nowych dokumenty, które ukazują zaangażowanie i starania zespołu wydawniczego „Nowego Prawa”. Sprawozdania, plany pracy redakcji, oraz inne oficjalne dokumenty, zachowane w zespole akt archiwalnych Ministerstwa Sprawiedliwości, odsłaniają tajemnice tamtego okresu. Na początek warto przedstawić kilka faktów technicznych, które wynikają z karty ewidencyjnej „Voprosov” z 2 listopada 1950 r. Dokument zawiera podstawowe informacje, dotyczące wspomnianego tytułu w języku rosyjskim. Przede wszystkim został zarejestrowany jako czasopismo pt. „Voprosy ugołownovo i graždanskowo prava” i miał stanowić stały miesięczny dodatek w języku rosyjskim do „Nowego Prawa”. Wydawcą „Voprosov” było Ministerstwo Sprawiedliwości przez opisany wyżej organ, czyli Komisję Konsultacyjno-Naukową przy Ministerstwie Sprawiedliwości. Z zachowanych tekstów wynika, że czasopismo miało się ukazywać od listopada 1950 r. raz w miesiącu nakładem 1000 egzemplarzy o objętości 1–2 arkuszy formatu A4. Ambitne plany zakładały więc, że już pierwszemu numerowi „Nowego Prawa” miał towarzyszyć rosyjskojęzyczny dodatek. Jednak datę wydania pierwszego numeru „Voprosov” prawdopodobnie przesunięto z października 1950 r., gdyż sprawozdanie z pracy redakcji „Nowego Prawa” za miesiąc październik 1950 r. ukazuje, że mimo intensywnych prac nad wydaniem i wydrukowaniem 10/60 numeru „Nowego Prawa” (był to de facto nr 1,

ale zachowano ciągłość numeracji z „Demokratycznym Przeglądem Prawniczym”) nie udało się wydanie numeru w październiku i zostało przesunięte na pierwsze dni listopada. Powodów było kilka, m.in. „znaczne powiększenie objętości numeru”, czy „trudności wynikłe w drukarni” oraz przeprowadzana wówczas reforma walutowa. Ogólne plany wydawnicze były bardzo ambitne, jednak dziś widać, że nie zostały zrealizowane z odpowiednią konsekwencją. Redaktorem naczelnym „Voprosov” był prof. dr Leszek Lernell, a sekretarzem redakcji Roman Korab-Żebryk. Natomiast w skład kolegium redakcyjnego wchodził: dr Igor Andrejew, prof. dr Jerzy Sawicki, prof. dr Seweryn Szer, oraz prof. dr Jan Wasilkowski, ówczesny rektor Uniwersytetu Warszawskiego¹⁰.

Członkowie przedstawionego wyżej składu redakcji stworzyli następujący plan pracy na listopad 1950 r. Po pierwsze, należało dokończyć druk i wydać spóźniony numer 10 „Nowego Prawa”, (czyli de facto pierwszy), następnie uzgodnić treść numeru listopadowego i oczywiście wydać go do 30 listopada. Natomiast w kwestii „Voprosov” pracy było znacznie więcej, ponieważ w krótkim czasie należało podjąć i przeprowadzić wszystkie podstawowe kwestie organizacyjne. Wśród nich wymieniano: zorganizowanie zespołu tłumaczy i przepisywania na rosyjskiej maszynie, zaprojektowanie kliszy tytułowej, uzgodnienie treści pierwszego numeru, oraz wydanie go do 30 listopada 1950 r. Ponadto, do rozwiązania pozostawała kwestia warunków wysyłki i prenumeraty „Voprosov” za granicą, miał to być przecież biuletyn przeznaczony dla naukowych ośrodków prawa w ZSRR i krajach demokracji ludowej¹¹.

Pozostały udokumentowane ślady realizacji postawionych redakcji planów, uchybiono jednak ustalonym terminom. Z pisma kierowanego do Dyrekcji Drukarni Ministerstwa Sprawiedliwości w grudniu 1950 r. wynika, że Komisja Konsultacyjno-Naukowa przystępuje poczynając od 1 grudnia do stałego wydawania czasopisma „Voprosy”. Pismo to miało być jednocześnie traktowane jako stałe zamówienie na druk i oprawę zamawianego tytułu. Zgodnie z panującymi wówczas standardami Biuro Kontroli Prasy zarejestrowało oraz udzieliło stałego zezwolenia na wydawnictwo czasopisma „Voprosy” dopiero 27 listopada 1950 r.

Redakcja potraktowała międzynarodowy charakter „Voprosov” bardzo poważnie, miało ono przecież ukazywać informacje o polskim ruchu naukowym w dziedzinie prawa cywilnego i karnego. Zamierzano nawiązać szeroko zaprojektowaną współpracę z zagranicą, na co wskazuje pisemna prośba kierowana do Wydziału Gospodarczego Ministerstwa Sprawiedliwości. W grudniu 1950 r. redakcja zwróciła się doń prosząc o przydział papieru bezdrzewnego III klasy

¹⁰ Karta ewidencyjna, op. cit. (AAN MS 5452, k. 9).

¹¹ Plan pracy redakcji „Nowego Prawa” na m. listopad 1950 r. (AAN MS 5452, k. 2).

(czyli lepszej jakości). Sekretarz Roman Korab-Żebryk wskazał dwa istotne argumenty:

1. Papier korespondencyjny przeznaczony jest przede wszystkim na korespondencję z zagranicą (Związek Radziecki i kraje demokracji ludowej), toteż musi być odpowiednio reprezentacyjny.
2. Papieru korespondencyjnego używa redakcja ogromnie oszczędnie; korespondencja wewnętrzna prowadzona jest na zwykłym papierze maszynopisu, lub nawet makulaturze¹².

Z kolei samo czasopismo miało być wydawane na papierze płaskim drukowym, klasa V, 80 gramów, w okładce z białego kartonu 120 gramów¹³.

Można zauważyć, że argumentacja sekretarza redakcji zdaje się być bardzo przekonująca i świadczy o wadze współpracy ze Związkiem Radzieckim. Sama zresztą inicjatywa publikowania czasopisma w języku rosyjskim wydaje się być gestem wyraźnej podległości wschodniemu mocarstwu.

Dnia 6 czerwca 1951 Komisja Konsultacyjno-Naukowa przy Ministerstwie Sprawiedliwości skierowała list do Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Dokument zawiera krótki opis wydawanego w Ministerstwie Sprawiedliwości czasopisma „Voprosy ugołovnogo i graždanskogo prava”. Informuje, że jest to publikacja o charakterze biuletynu, przeznaczona dla naukowych ośrodków prawa sądowego w ZSRR oraz krajów demokracji ludowej. Biuletyn miał opisywać polski ruch naukowy z zakresie prawa karnego i cywilnego, a ponadto zamieszczać artykuły i recenzje wydawnictw w dziedzinie prawa cywilnego i karnego. W liście wszystko wydaje się być zgodne z pierwotnym planem i charakterem czasopisma, jednak dalej pojawia się informacja, że do tychczas wydano tylko pierwszy numer „Voprosov”, a w przygotowaniu jest następny. W związku z planowanym kolportażem Komisja Konsultacyjno-Naukowa zapytywała o możliwość rozprowadzania części nakładu za pośrednictwem ośrodków informacyjnych przy polskich placówkach dyplomatycznych w ZSRR i krajach demokracji ludowej. Dodatkowo z listu wynika, że Komisja rozesłała ok. 300 egzemplarzy pierwszego numeru czasopisma za pośrednictwem Wszechzwiązkowego Towarzystwa Łączności Kulturalnej z Zagranicą, oraz na znane jej adresy zakładów naukowych i redakcji czasopism prawniczych¹⁴.

Jak się okazuje, w ciągu ponad pół roku od planowanego wydania pierwszego numeru, redakcja i KKN nie zdołała doprowadzić do stałej comiesięcznej

¹² *Pismo sekretarza redakcji „Voprosov” do Wydziału Gospodarczego Ministerstwa Sprawiedliwości z (?) grudnia 1950 r.* (AAN MS 5452, k. 4).

¹³ *Pismo redaktora naczelnego „Voprosov” do dyrektora drukarni Ministerstwa Sprawiedliwości z 4.XII.1950 r.* (AAN MS 5452, k. 3).

¹⁴ *List sekretarza KKN dra Igora Andrejewy do Ministerstwa Spraw Zagranicznych z 6 czerwca 1951 r.* (AAN MS 5452, k. 11).

publikacji „Voprosov”, jak to planowano. Z zachowanych sprawozdań, dokumentów i raportów można wnioskować, że podczas prac wydawniczych zespół napotykał szereg utrudnień, przez co termin wydania pierwszego numeru stale się zmieniał. Jedno jest pewne: w świetle zgromadzonych dokumentów, mimo wszelkich opóźnień i utrudnień, za włożoną pracę należało się honorarium. Pismo z 24 grudnia 1950 r. do ob. Tadeusza Reka – wiceministra sprawiedliwości, zawiera bowiem prośbę o zatwierdzenie stawek wynagrodzeń: „wykonując uchwałę Komitetu Redakcyjnego z dnia 15 grudnia 1950 r., dotyczącą ustalenia wynagrodzenia autorów, tłumaczy, redaktorów i stenotypistów kwartalnika „Voprosy ugołownogo i graždanskogo prava”, proszę o zatwierdzenie niżej podanych stawek wynagrodzenia, przewidzianych przez następujące pisma okólne i zarządzenia Przewodniczącego PKPG...” Przykładowo, za wydanie numeru redaktor naczelny miał otrzymywać 600 zł, sekretarz redakcji 750 zł¹⁵. Przytoczony fragment dokumentu jest zarazem jedynym, w którym pojawia się informacja o tym, że „Voprosy” miały być wydane jako kwartalnik. Wynika stąd, że ambitne plany redakcyjne co do wydawania miesięcznika zostały zredukowane jeszcze przed wydaniem pierwszego numeru.

Pierwszy numer „Voprosov” ukazał się jako kwartalnik i miał oznaczenie daty „IV kwartał 1950”. Stopka redakcyjna podaje, że nakład wynosił 1000 egzemplarzy, a druk ukończono 16 marca 1951 r.¹⁶ Czasopismo miało więc już na starcie kwartalne opóźnienie. Numer otwierał *Rozdział wstępny*, który przedstawiał zamierzenia redakcji (s. 1–3). Czytamy w nim m.in: „czasopismo stawia przed sobą szereg współczesnych i aktualnych zadań. Czasopismo zamierza przedstawiać informację na temat przeglądu wysiłków prawników ludowej Polski na polu badań naukowych, wysiłków w kierunku zdemaskowania i likwidacji antynaukowych przeżytków i wpływów, burżuazyjnych poglądów i teorii, ukierunkowanych w celu rozwiązania podstawowych pytań teoretycznych prawa karnego i cywilnego w krajach demokracji ludowej. (...) Chodzi o upowszechnienie doświadczeń polskich prawników w pracach nad normami i systemem nowego socjalistycznego prawa karnego i cywilnego, naszych wysiłków w kierunku likwidacji starych norm prawnych i zbudowania takiego systemu prawa, który by aktywnie wspierał dzieło budowy socjalizmu w naszym kraju” (s. 1).

Na s. 2 czytamy: „Chodzi także o upowszechnienie wysiłków pracowników praktyków sądu i prokuratury, prowadzących do realizacji właściwej klasowej polityki sądowej, umocnienia ludowej praworządności oraz do wzmożenia walki ze wszystkimi łamiącymi prawo. (...) Walka o wyższy poziom teore-

¹⁵ Pismo redaktora naczelnego L. Lernella i sekretarza redakcji „Voprosov” do wiceministra sprawiedliwości T. Reka z 29 grudnia 1950 r. (AAN MS 5452, k. 6–7).

¹⁶ R. P. Вопросы уголовного и гражданского права, Биuletyn nr 1 Komisji Konsultacyjno-Naukowej przy Ministerstwie Sprawiedliwości, Warszawa IV kwartał 1950, s. ostatnia, niepaginowana.

tyczny naszej pracy naukowej, o właściwe marksistowskie rozwiązanie podstaw budowy socjalizmu w naszym kraju, o opracowanie nowych kodeksów, o upowszechnienie naszej praktyki prokuratorskiej i sądowej, o ukierunkowanie jej na realizację zadań bojowych, w warunkach zaostrzającej się walki klasowej – to najważniejsze problemy, których rozwiązanie jest pierwszym obowiązkiem prawników krajów demokracji ludowej.

Przewodnikiem w naszej pracy są wspaniałe osiągnięcia państwa radzieckiego w tworzeniu socjalistycznego prawodawstwa, w umocnieniu socjalistycznej praworządności, olbrzymie twórcze sukcesy radzieckiej nauki prawa w dziedzinie prawa karnego i cywilnego, przewodnikiem są także wielkie osiągnięcia radzieckich organów wymiaru sprawiedliwości w walce o socjalistyczną praworządność.

Dzięki stałej, opiekuńczej i przyjacielskiej pomocy prawników radzieckich w rozwiązywaniu teoretycznych i praktycznych zagadnień prawa państw demokracji ludowej, prawnicy tych państw mogą przezwyciężać trudności, które towarzyszą hamują likwidację odziedziczonych starych norm prawnych, mogą poprzez krytykę i samokrytykę podnieść poziom ideologiczny swojej naukowej i praktycznej pracy, są w stanie wybudować nowy socjalistyczny system norm prawnych”.

Słowo wstępne kończyła ambitna deklaracja na s. 3: „Będziemy bardzo zadowoleni, jeśli w naszym czasopiśmie, poświęconym głównie przeglądowi prac polskich prawników w procesie tworzenia systemu nowego socjalistycznego prawa karnego i cywilnego, mających na celu umocnienie praworządności ludowej, a także w dziedzinie naukowej, będzie przedstawiona możliwość upowszechnienia doświadczeń prawników innych krajów demokracji ludowej w tym zakresie.

Swoje sukcesy w dziedzinie budownictwa gospodarczego, kulturalnego, społecznego i państwowego kraje demokracji ludowej zawdzięczają Związkowi Radzieckiemu i wielkiemu chorążemu dzieła pokoju i socjalizmu, towarzyszowi Stalinowi.

Za sukcesy w rozwiązaniu zagadnień w dziedzinie prawa i ustawodawstwa, w umocnieniu socjalistycznej praworządności i w rozwoju naszej nauki prawa na gruncie marksizmu – leninizmu, na gruncie genialnej stalinowskiej nauki o fazach rozwoju i zadaniach państwa socjalistycznego, jesteśmy wdzięczni wielkiemu Związkowi Radzieckiemu, radzieckiej nauce prawa, radzieckiemu ustawodawstwu i doświadczeniom walki realizowanej przez radzieckie organy wymiaru sprawiedliwości.

Radzieccy prawnicy okazują aktywną i wszechstronną pomoc prawnikom państw demokracji ludowej, teoretykom i praktykom. (...) Stymuluje to podwyższenie poziomu naszej pracy, poprawę jej jakości.

Nasze czasopismo będzie tę przyjacielską pomoc wykorzystywać, podobnie jak pomoc prawników krajów demokracji ludowej¹⁷.

¹⁷ Przekład Piotra Fiedorczyka.

Rozdział wstępny był więc czołobitną deklaracją wierności stalinizmowi i Związkowi Radzieckiemu, być może najbardziej czołobitną w polskiej literaturze prawniczej. Jako pierwszy tekst merytoryczny zamieszczono artykuł Jana Wasilkowskiego *Kodifikacja graždanskogo prava v Pol'sze*¹⁸, który w zasadzie był rozszerzoną wersją pracy opublikowanej po polsku w „Nowym Prawie”. Dalej zamieszczono publikowane wcześniej w „Nowym Prawie” sprawozdania o miejscu polskiej nauki prawa w pracach przygotowawczych do stalinowskiego I Kongresu Nauki Polskiej (s. 18–41). W pracach tych, jak wiadomo, wiodącą rolę odegrała Komisja Konsultacyjno-Naukowa¹⁹. Następnie publikowano w tomie bibliografię polskich prac w dziedzinie prawa cywilnego i karnego, podając dane bibliograficzne w polskiej i rosyjskiej wersjach językowych (s. 42–57). Całość kończyła półtorastronicowa informacja o Komisji Konsultacyjno-Naukowej (s. 58–59).

Biuletyn nr 2 ukazał się dopiero w kwietniu 1952 r. (ale z datą 1951), w zmniejszonym nakładzie 600 egzemplarzy²⁰. Widać więc, że ambitne plany wydawania kwartalnika nie były od początku realizowane. Biuletyn jest bardziej obszerny od nr 1, zaszła też istotna zmiana w składzie Komitetu Redakcyjnego: sekretarzem redakcji, w miejsce prześladowanego z powodów przeszłości w AK R. Korab-Żebryka²¹, został Leszek Kubicki. W Biuletynie zamieszczono 30-stronicowy tekst Leszka Lernella o kodyfikacji prawa karnego w Polsce²², następnie artykuł Seweryna Szera o nowym polskim kodeksie rodzinnym²³ oraz tekst Stefana Rozmaryna o stanie nauki prawa karnego i cywilnego w Polsce²⁴. W dalszej części publikowano materiały Komisji Konsultacyjno-Naukowej z zakresu kodyfikacji prawa karnego, rzeczowego i procesu cywilnego (s. 67–81). Tom zamykał przegląd bibliografii polskich prac prawnych z zakresu zagadnień ogólnych, prawa karnego, cywilnego oraz ustroju sądów (s. 82–93).

Więcej zeszytów „Voprosov...” nie wydano²⁵. Nie wiemy dlaczego, wszak stalinizm trwał jeszcze przez kilka lat. Czy decydujące znaczenie odegrała likwidacja Komisji Konsultacyjno-Naukowej, zaś mająca ją zastąpić Polska Akademia Nauk i jej Komitet Nauk Prawnych nie podjęła w tym zakresie „zaszczytnego” dzieła kontynuacji? Jest to bardzo prawdopodobne. Być może

¹⁸ Я. Васильковский, *Кодификация гражданского права в Польше*, Biuletyn..., s. 4–18.

¹⁹ P. Fiedorczyk, op. cit., s. 266.

²⁰ R. P. Вопросы уголовного и гражданского права, Biuletyn nr 2 Komisji Konsultacyjno-Naukowej przy Ministerstwie Sprawiedliwości, Warszawa 1951, s. ostatnia niepaginowana.

²¹ T. Balbus, op. cit., s. 416–417.

²² Л. Лернелл, *К вопросу о кодификации уголовного права в Польше*, Biuletyn nr 2..., s. 3–32.

²³ С. Шер, *Новое семейное право*, Biuletyn nr 2..., s. 33–52.

²⁴ С. Розмарын, *Состояние науки уголовного и гражданского права в Польше*, Biuletyn nr 2..., s. 53–66.

²⁵ P. Fiedorczyk, op. cit., s. 266 błędnie podaje, że wydano tylko jeden numer czasopisma.

zniechęcająco działał brak jakiegokolwiek zainteresowania dla tego typu publikacji w ZSRR i innych krajach „ludowej demokracji”? W ten sposób ambitne plany polskich stalinowskich prawników ograniczyły się do dwóch niewielkich w sumie zeszytów, które w świetle dzisiejszych standardów formalnych nie uzyskałyby nawet statusu prac naukowych.

Bibliografia

- Andrejew I., *List sekretarza KKN dra Igora Andrejewa do Ministerstwa Spraw Zagranicznych z 6 czerwca 1951 r.* (Archiwum Akt Nowych, zespół akt Ministerstwo Sprawiedliwości, sygn. 5452).
- Balbus T., *„Korab” wilniuk klasyczny. Doktor Roman Korab-Żebryk (1916–2004). Biografia Wilnianina, oficera Armii Krajowej, więźnia NKWD, historyka Polski Podziemnej (na tle dziejów XX wieku)*, Wrocław 2012.
- Fiedorczyk P., *Z dziejów stalinizacji polskiej nauki prawa. Komisja Konsultacyjno-Naukowa przy Ministrze Sprawiedliwości (1949–1951)*, [w:] *Konstytucjonalizm, doktryny, partie polityczne. Księga dedykowana profesorowi Andrzejowi Ziębie*, red. R. Kłosowicz i in., Kraków 2016.
- Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, *Karta ewidencyjna*, 2 listopada 1950 r. (Archiwum Akt Nowych, zespół akt Ministerstwo Sprawiedliwości, sygn. 5452).
- Lernell L., *Pismo redaktora naczelnego „Voprosov” do dyrektora drukarni Ministerstwa Sprawiedliwości z 4.XII.1950 r.* (Archiwum Akt Nowych, zespół akt Ministerstwo Sprawiedliwości, sygn. 5452).
- Lernell L., *Pismo redaktora naczelnego L. Lernella i sekretarza redakcji „Voprosov” do wiceministra sprawiedliwości T. Reka z 29 grudnia 1950 r.* (Archiwum Akt Nowych, zespół akt Ministerstwo Sprawiedliwości, sygn. 5452).
- Lityński A., *O prawie i sądach początków Polski Ludowej*, Białystok 1999.
- Nowe Prawo*, „Nowe Prawo” 1950, nr 10.
- Pismo sekretarza redakcji „Voprosov” do Wydziału Gospodarczego Ministerstwa Sprawiedliwości z (?) grudnia 1950 r.* (Archiwum Akt Nowych, zespół akt Ministerstwo Sprawiedliwości, sygn. 5452).
- Plan pracy redakcji „Nowego Prawa” na m. listopad 1950 r.* (Archiwum Akt Nowych, zespół akt Ministerstwo Sprawiedliwości, sygn. 5452).
- R. P. Вопросы уголовного и гражданского права, Biuletyn nr 1 Komisji Konsultacyjno Naukowej przy Ministerstwie Sprawiedliwości, Warszawa IV kwartał 1950.
- R. P. Вопросы уголовного и гражданского права, Biuletyn nr 2 Komisji Konsultacyjno Naukowej przy Ministerstwie Sprawiedliwości, Warszawa 1951.

Świątkowski H., *Za wzorem prawa kraju socjalizmu*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1949, nr 11.

Uchwała Prezydium Rządu, „Nowe Prawo”, 1950, nr 10.

Васильковский Я., *Кодификация гражданского права в Польше*, Biuletyn nr 1 Komisji Konsultacyjno-Naukowej przy Ministerstwie Sprawiedliwości, Warszawa IV kwartał 1950.

Лернелл Л., *К вопросу о кодификации уголовного права в Польше*, Biuletyn nr 2 Komisji Konsultacyjno-Naukowej przy Ministerstwie Sprawiedliwości, Warszawa 1951.

Розмарын С., *Состояние науки уголовного и гражданского права в Польше*, Biuletyn nr 2 Komisji Konsultacyjno-Naukowej przy Ministerstwie Sprawiedliwości, Warszawa 1951.

Шер С., *Новое семейное право*, Biuletyn nr 2 Komisji Konsultacyjno-Naukowej przy Ministerstwie Sprawiedliwości, Warszawa 1951.